

muzsaly, nyár, nyír, száldob, szil, tölgy, vadkörte, zsugrász címszavak alatt található. Minden egyes névnél megtaláljuk a fafajta pontos azonosítását. Az erdőirtással, ennek növényzetével, a bokrokkal és erdei maradvány-növényekkel, a gyeppel, gyepgazdálkodással, a nedves rétekkel és vízi növényekkel, valamint a gyömnövényekkel a fentiekhez hasonlóan szótárszerűen külön-külön foglalkoznak a szerzők. A termesztett növényeken belül a gabonafélék és kapáskultúrák, valamint a gyümölcskertészet és a szőlőtermesztés alfejezetekben tárgyalja Péntek János és Szabó Attila a kalotaszegi növénytakarót. Több igen hasznos, évszázadokra felbontott ökológiai vonatkozású, valamint névtani összegzés teszi igen értékesé számunkra e munkát, s mintegy rávilágít arra, hogy a névtannak -- főleg, ha átlépi a szűkreszabott nyelvész-határokat -- a környezetvédelem számára is van hasznos, gondolatra és munkára serkentő mondanivalója.

A „Nyelvészeti tanulmányok 1980” jól megszerkesztett, mindannyiunk számára követendő, módszertanilag jól átgondolt cikkek gyűjteménye. Nemzetközi mércével is bárhol, a világ bármely sarkában megállja a helyét.

SZABÓ T. ADÁM

LÉVAI BÉLA: JÓZSA TÖRTÉNETE A FÖLDRAJZI NEVEK TÜKRÉBEN.

Debrecen, 1981. 59 p.

A Hajdú-Bihar megyei helytörténeti kutatás az utóbbi két évtizedben különösen fellendült és a korszerű, alapos helységmonográfiák egész sorát hozta létre.¹ A feldolgozások mindegyike nagyjából azonos munkaközösségekben készült. Ennek ellenére mindegyik más és más lett. A feldolgozásokra rányomta bélyegét a szerkesztő egyénisége, érdeklődése, saját munkaterülete. A monográfia fogalmát is másként és másként értelmezték. Általában nem is így határozták meg a munkát, nem is nevezték így, jóllehet az igény minden esetben monografikus volt. Tekintve,

hogy a legtöbb szerkesztő történész volt, a feldolgozások többsége történeti monográfia, illetőleg a történeti monográfia igényével fellépő történeti tanulmánykötet lett. A monográfia műfaji követelményeinek leginkább megfelelt és azt a címében is vállaló munka Hajdúszoboszló helytörténete: Hajdúszoboszló monográfiája volt.² Ebben a feldolgozásban a történeti tanulmányok mellett természettudományi bevezető, művészettörténeti, néprajzi, balneológiai összefoglalás, helységbibliográfia és népnyelvi ismertető is helyet kapott.³

Helytörténeti feldolgozásaink között különleges helyet foglal el Kecskés Gyula 1974-ben kiadott munkája: Püspökladány újkori története helyneveiben című egyszemélyes feldolgozása. A terjedelmes könyv úgy látszik iskolát teremtett. Amíg Kecskés Gyula munkája csak az újkorra vonatkozik, és kizárólag történeti szempontú, addig Lévai Béla feldolgozása Józsa, illetve területe egész történetéről szól és a történeti szempontok mellett egyenrangúként alkalmazta a nyelvészet, közelebbről a névtudomány módszereit, eredményeit.

Józsa debreceni szőlőskertekből 1872-ben alakult kettős község /Alsó- és Felsőjózsa/. 1982. január 1. óta a községek Józsa Kertváros néven ismét Debrecenhez tartoznak. A szerző a község történetének újszerű, a helynevekből kiinduló feldolgozásával az önállóságát veszített település, a következőkben leginkább kopó, pusztuló, az átalakulásnak leginkább kitett történeti emlékeinek, a helyneveknek kívánt emléket állítani. Még pedig nemcsak összegyűjtésükkel, feljegyzésükkel, közreadásukkal, hanem minden általuk hordott információ kibontásával, az információk rendszerbe foglalásával. A községnek 1972-ben megjelent már egy történeti összefoglalása.⁴ Lévai Béla munkája nem ennek a folytatása, nem korrigálása, bővítése, hanem ezen centenáriumi kiadvány eredményeinek más oldalról, újabb nézőpontból, a helynevek forrásaiból való igazolása. Természetesen a közben eltelt évtized kutatási eredményeinek beépítése is.

Lévai Béla képzett nyelvész, közreadott anyaga saját gyűjtésű. A feldolgozás módja azonban nem a szokványos, az eddigi

gyakorlattól eltérő. A helynevek közreadása bármennyire is nyelvészeti jellegű, a főcél az általuk hordott történeti információk kibontása, magyarázata. Azonban nem minden helynév hord egyforma mennyiségű és minőségű történeti információt. Gyakori eset, hogy a puszta helynévhez nem kötődik semmiféle érdemleges történeti mondanivaló. Ilyen esetben a szerző más forrásokból, főleg helyismeretéből merítve mondja el a helynévvel kapcsolatba hozható történelmi adatot, más természetű tudnivalót. Mint például az Alsójózsa címszóban is: „Alsójózsa /élő, Alsóujózsán/. A község keleti, alacsonyan fekvő része, tengerszint feletti magassága 128--132 méter. Eredeti határai: a felsőjózsai Határ utca, az Ördögrész és a Csillagos déli határárka, a szentgyörgyi határárok /ma a Felszabadulás, az Arany János és a Hatház utca/, a Monostori erdő és a debreceni Bellegelő. 1869-ben másfél négyzetkilométer területe és 789 lakosa volt. Alsó- és Felsőjózsa egyesítése óta általában a Böszörményi úttól keletre eső területet nevezik Alsójózsának, ahol a terület alacsonyabb fekvése miatt tavasszal gyakoribbak a talaj meneti fagyok, mint Felsőjózsán. Néhány nappal hamarabb beköszönt az ősz is.”⁵ Reméljük, hogy a Hajdú-Bihar megyében is majd csak meginduló, az előzményeket így, vagy úgy felhasználó, általános helynévgyűjtés is majd támaszkodik rá.

Lévai Béla munkáját, ami a Múzeumi Kurir c. folyóirat /38. szám, 1981./ nagypéldányszámú különlenyomataként jelent meg, egyrészt Kecskés Gyula munkája folytatásának, másrészt a helynévgyűjtés-, feldolgozás- és kiadás olyan sajátos esetének tartjuk, ami rendkívül hasznos, de semmiféleképpen sem pótolja az általános, az azonos módszerek és elvek alapján gyűjtött, rendszerezett és kiadott, az összehasonlítás nagy munkáját lehetővé tevő helynévfeldolgozást, kiadványt.

Jegyzetek:

1. Vö.: Dankó Imre: A Hajdú-Bihar megyei helytörténetírás. Múzeumi Kurir 32. 1980. 58--76. Bőséges bibliográfiával. Hajdúdorog története 1970-ben, Hajdúhadház múltja és jelene 1972-ben, Hajdúnánás története 1973-ban, Hajdúböszörmény története 1973-ban, Polgár története

1974-ben, Hajdúszoboszló története 1975-ben, Derecske története 1980-ban, Berettyóújfalu története 1981-ben jelent meg.

2. Dankó Imre /szerk./: Hajdúszoboszló monográfiája. Hajdúszoboszló, 1975. 848 p.

3. Sebestyén Árpád: Hajdúszoboszló nyelvjárásának jellemzése. In: Hajdúszoboszló monográfiája id. m. 599--637.

4. Szűcs Ernő /szerk./: Józsa nagyközség 100 éve 1872--1972. Debrecen, 1972. 192 p.

5. Lévai Béla: Józsa története a földrajzi nevek tükrében. Debrecen, 1981. 16.

DANKÓ IMRE

HAJDÚ MIHÁLY, A CSEPEL-SZIGET HELYNEVEI. Bp., 1982. Akad. K. 333 lap

A kötet régen elpusztult falvak, középkori településeink, rétjeink, domboldalaink nevét őrzi, azt, hogy már az Árpád-korban Csepelen sűrű magyar lakosság volt, s nyelvünk rendszerébe beillő régi szép nevek őrzik azt, hogy a mezőgazdasággal és állattenyésztéssel foglalkozó honfoglalók kedvelték Csepelt. Nem véletlen, hogy Benkő Loránd a sziget nevét a magyar tájnyelvi csepel: 'bozót, növendékerdő' szóból eredezteti, s noha próbáltak szláv eredeztetéssel is, Hajdú Mihály gazdag ómagyar-kori névanyaga is azt látszik igazolni, hogy e tájegység nevének is magyarnak kell lennie.

Lényeges számunkra Hajdú Mihály könyve azért is, mert a történelem viharaiiban megfogyatkozott magyar lakosságot szerb, horvát és német telepésekkel pótolták, akárcsak országunk más területein, itt is a múlt században már a Csepel-sziget egyes részein szinte-szinte visszaszorulóban volt a magyar etnikum. A XX. században aztán itt épült föl a főváros legnagyobb munkáskerülete, s ez a magyar nyelvű és eredetű hely- és utcanévanyag újbóli megerősödéséhez vezetett. Felületes külföldi